

PARTENERIATUL ESTIC ȘI GEOPOLITICA MĂRII NEGRE: PROVOCĂRI PENTRU SECURITATEA EUROPEANĂ

THE EUROPEAN UNION'S EASTERN PARTNERSHIP AND THE GEOPOLITICS OF THE BLACK SEA: CHALLENGES TO EUROPEAN SECURITY

Drd. Silvia-Alexandra MATAACHE-ZAHARIA*

Schimbarea contextului de securitate la Marea Neagră a determinat schimbarea paradigmei de cooperare în regiune, lansând noi provocări la adresa politicii externe și de apărare a Uniunii Europene.

Articolul își propune să analizeze perspectivele evoluției Parteneriatului Estic, a Sinergiei Mării Negre și provocările pe care consolidarea poziției Federației Ruse la Marea Neagră le-ar putea avea asupra politicii comune de securitate. Totodată, prezentul articol dorește să aducă în discuție o serie de întrebări privind potențialele scenarii de evoluție geostrategică: reprezintă Ucraina o miză suficient de importantă pentru schimbarea modului în care UE se raportează la regiunea extinsă a Mării Negre? Va exista o consolidare a cooperării Rusiei cu Turcia în bazinul Mării Negre? Care va fi rolul asumat în viitor de NATO și de UE prin consolidarea capacităților proprii în regiune? Și, nu în ultimul rând, care va fi contribuția României în noua schemă geopolitică la Marea Neagră?

The changes in the regional security paradigm that took place in 2014 in the immediate vicinity of the Black Sea have determined shifts in the existing cooperation mechanisms, posing new challenges to European common foreign and security policies.

The present paper wishes to analyze the potential evolution perspectives of the Eastern Partnerships, the Black Sea Sinergy, as well as the challenges that the consolidation of the Russian Federation's presence in the Black Sea pose to the common defence policy. Furthermore, it proposes a few questions to ponder upon: is Ukraine a game changer for the European Union's policy towards its Eastern neighbors? Will there be a strengthening of the cooperation between Russia and Turkey in the Black Sea Basin? What will be the future role of NATO and the EU in the region? And, last but not least, what will be Romania's contribution to the new geostrategic game at the Black Sea?

Cuvinte-cheie: geopolitică; securitate; Marea Neagră; Parteneriat Estic.

Keywords: geopolitics; security; Black Sea; Eastern Partnership.

De-a lungul istoriei, bazinul Mării Negre a reprezentat un spațiu al cooperării și comerțului, dar și o zonă a confruntărilor militare și politice. În prezent, Marea Neagră reprezintă un spațiu de graniță între Uniunea Europeană și NATO pe de-o parte, și regiunea Caucazului, pe de altă parte. Ca spațiu geopolitic, bazinul Mării Negre este caracterizat de existența unor conflicte înghețate, prelungite prin persistența în regiune a unei „moșteniri” sovietice de natură culturală, socială, dar și politico-militară, de rivalitatea dintre Turcia și

Federația Rusă pentru obținerea supremației navale, dar și de tentative ale statelor riverane, precum și ale Uniunii Europene, de a dezvolta cooperarea economică și de a consolida democrația.

Schimbarea contextului de securitate în imediata apropiere a bazinului Mării Negre a determinat schimbarea formatului de cooperare în regiune, lansând noi provocări la adresa politicii Uniunii Europene de vecinătate și determinând revizuirea Parteneriatului Estic. Totodată, „agresivitatea” în plan regional a Federației Ruse a condus la manifestarea unui interes sporit al NATO pentru flancul de est, materializat prin derularea de exerciții navale de mare amploare în Marea Neagră, dar și prin amplasarea, în viitorul apropiat

*Universitatea Națională de Apărare „Carol I”
e-mail: silvialex.zaharia@yahoo.com

a unor forțe de reacție rapidă în mai multe state est-europene, printre care se numără și România.

De asemenea, descoperirea în Marea Neagră a unor importante rezerve de hidrocarburi ar putea conferi arealului un rol central în asigurarea securității energetice atât a României, cât și a Uniunii Europene, impunându-se o reevaluare, la nivel european, a politicilor de dezvoltare susținute prin Parteneriatul Estic și prin Sinergia Mării Negre, precum și a celor de securitate comună. Nu în ultimul rând, recenta strategie de securitate maritimă a Uniunii Europene nu va putea ignora evoluțiile din bazinul Mării Negre, fiind necesară adaptarea politicilor în domeniu la realitățile contextului actual de securitate.

Pentru România, importanța geostrategică a Mării Negre nu poate fi contestată. Bazinul Mării Negre prezintă pentru țara noastră importante oportunități economice și de dezvoltare, dar și numeroase provocări de securitate.

Principalii actori geopolitici la Marea Neagră

Potrivit unor autori¹, există o serie de factori ai contextului global actual care au sporit importanța geostrategică a Mării Negre, cu toate că, anterior, aceasta era considerată o „mare închisă”. Dintre acești factori, se pot enumera următoarele elemente:

- apariția unei linii de demarcație între conflictele existente sau potențiale din jurul bazinului Mării Negre (Balcani, Transnistria, Crimeea, Nordul Caucazului, estul Ucrainei);
- activitatea navală în Marea Neagră s-a intensificat, existând un mare potențial pentru manifestarea unor rivalități navale între diverse puteri regionale;
- bazinul pontic s-a transformat într-un centru de integrare economică, potențialul economic reprezentat de statele membre OCEMN stârnind interesul unor state non-riverane precum Austria, Germania sau Israel;
- nu în ultimul rând, potențialul energetic al Mării Negre i-a conferit un rol geostrategic semnificativ pentru Uniunea Europeană atât datorită rezervelor de hidrocarburi, cât și datorită faptului că, pentru a putea fi valorificate eficient pe piața europeană, rezervele de petrol și gaze naturale din regiunea Mării Caspice ar trebui să tranziteze bazinul Mării Negre.

Luând în considerare factorii enumerați mai sus, se poate identifica o serie de actori regionali care au capacitatea de a influența deciziile strategice în arealul Mării Negre. Dintre aceștia, consider că un impact deosebit în plan geopolitic în regiune îl pot avea Uniunea Europeană, NATO, Federația Rusă și Turcia. Fiecare dintre ei are o viziune proprie asupra semnificației strategice a Mării Negre, abordând în mod diferit relațiile cu ceilalți actori implicați în geopolitica regională.

Uniunea Europeană

Pentru Uniunea Europeană, Regiunea Extinsă a Mării Negre reprezintă un spațiu al oportunităților de dezvoltare, dar și un mijloc de a-și asigura securitatea energetică. Printr-o serie de politici și instrumente de acțiune, dintre care putem enumera Parteneriatul Estic, Sinergia Mării Negre și Strategia Uniunii Europene pentru Marea Neagră, UE a urmărit o implicare activă în regiune încercând, prin mijloace diplomatice și programe de asistență financiară, să „exporte” modelul european al democrației, statului de drept, stabilității economice și al respectului pentru drepturile omului în statele din zona extinsă a Mării Negre. Măsura în care UE va reuși să ducă la bun sfârșit acest deziderat nu va putea fi analizată decât pe termen lung. Pe termen scurt și mediu, putem afirma că demersurile europene nu au avut succesul scontat, cooperarea la Marea Neagră înregistrând o serie de momente dificile, mai ales din cauza existenței a unor conflicte persistente în regiune.

Având în vedere că bazinul Mării Negre reprezintă un spațiu important nu numai pentru politica și economia ci și pentru securitatea Uniunii Europene, aceasta din urmă a dispus, atunci când a fost nevoie, organizarea și trimiterea unor misiuni civile de asistență sau de control, prin intermediul instrumentelor oferite de Politica Comună de Securitate și Apărare (Common Defence and Security Policy – CSDP). Implicarea UE în menținerea păcii și securității în regiune denotă relevanța în plan strategic a spațiului pontic pentru Uniunea Europeană.

NATO

Regiunea Mării Negre reprezintă un spațiu de frontieră și pentru NATO, Organizația Nord-Atlantică aspirând, asemenea Uniunii Europene, să facă pe termen lung din Marea Neagră o mare

„interioară”. Procesul de expansiune al NATO în regiune trebuie privit dincolo de dimensiunea militară a asigurării securității colective. Astfel, „ideea NATO ca proiect politic e esențială”² pentru a înțelege modalitatea în care alianța se raportează la bazinul Mării Negre.

Până la un anumit punct, există o convergență a procesului de aderare la NATO cu cel de integrare în UE, ambele organizații urmărind consolidarea democrației și a statului de drept în regiunile aflate în imediata lor vecinătate. Dincolo de rolul militar al NATO, în regiunea Mării Negre un rol deosebit de important este jucat de „funcțiile nemilitare pe care NATO le îndeplinește”, dintre care probabil cea mai importantă este cea de „raționalizare a unei societăți”³, conferind motivația necesară statelor candidate de a depăși criza sistemică cu care se confruntă, precum și o serie de mecanisme adecvate pentru consolidarea democrației, a păcii și a prosperității economice.

Dincolo de a fi punctul de origine al unor potențiale amenințări de securitate la adresa NATO, regiunea Mării Negre reprezenta, cel puțin până de curând, și spațiul viitoarei expansiuni a Alianței. Potrivit unor autori, regiunea este vitală și pentru interesele SUA, reprezentând un cap de pod ce ar putea facilita o mai mare implicare a Statelor Unite în Orientul Mijlociu și în regiunile apropiate⁴. Nu în ultimul rând, regiunea Mării Negre reprezintă o „poartă” a Vestului către resursele energetice ale Asiei Centrale și ale regiunii caspice.

Abordarea NATO în ceea ce privește geopolitica Mării Negre a fost totuși diferită față de cea a Uniunii Europene. Întrucât NATO vizează pe termen lung concretizarea unui parteneriat strategic cu Federația Rusă, spațiului Mării Negre i-a fost acordat, până de curând, un interes oarecum secundar în cadrul Alianței. Astfel, primele referiri la Marea Neagră au fost incluse abia la Summitul de la Istanbul din 2004, evidențiindu-se, la nivel declarativ cel puțin, „importanța regiunii Mării Negre pentru securitatea euroatlantică”⁵. Comunicatul Summitului menționează că țările litorale, Alianții și Partenerii cooperează pentru o contribuție comună la consolidarea securității și stabilității în regiune, NATO fiind pregătită să identifice noi mijloace de a sprijini aceste eforturi și de a suplimenta formele de cooperare regională existente. Cu toate acestea, în cadrul Summitului de la Istanbul, statele membre ale Alianței nu au reușit să schițeze nicio strategie

coerentă pentru regiunea Mării Negre. Deciziile adoptate în cadrul următoarelor Summituri (Riga (2006), București (2008), Strassbourg-Kehl (2009), Lisabona (2010) și Chicago (2012)) au reiterat importanța strategică a regiunii Mării Negre pentru securitatea euroatlantică, încurajând eforturile statelor pentru consolidarea cooperării regionale, fără a propune însă o serie de măsuri concrete pentru a defini cadrul formal al rolului strategic al Alianței în regiune. Viziunea NATO asupra securității la Marea Neagră nu implica, până la evenimentele din Crimeea, o prezență militară consolidată a Alianței în regiune.

Mai mult decât atât, acțiunile NATO în zona Mării Negre au căutat, de cele mai multe ori, să coopteze și Federația Rusă în efortul comun de a asigura securitatea regională. Un exemplu elocvent în acest sens este constituit de „invitarea” Rusiei de a participa la operațiunea Active Endeavor din Marea Mediterană, urmată de tentativa extinderii operațiunii și în Marea Neagră, întâmpinată cu evidente obiecții de către Federația Rusă, dar și de către Turcia care, în ciuda statutului său de membru NATO, a susținut punctul de vedere al Rusiei în ceea ce privește o prezență navală sporită a NATO în regiune.

Criza din Georgia, anexarea Crimeii și, ulterior, conflictul din estul Ucrainei, au determinat întărirea prezenței militare maritime și terestre a NATO la Marea Neagră. Deciziile Summitului din Țara Galilor din septembrie 2014, printre care se numără și adoptarea Planului de Reacție Rapidă (Readiness Action Plan), ce include măsuri de „asigurare” a membrilor estici ai Alianței de implicarea NATO în asigurarea securității colective în regiune (creșterea numărului de exerciții militare comune, creșterea numărului de misiuni de poliție aeriană la granița de est a Alianței, creșterea numărului de nave NATO în Marea Baltică și Marea Neagră, asigurarea prezenței militare continue pe frontiera de est a NATO)⁶, reprezintă o schimbare a modului în care NATO se raportează la vecinătatea sa estică. De asemenea, exercițiul naval din Marea Neagră desfășurat la jumătatea lunii martie a.c. de către Gruparea Standing NATO Maritime Group 2 (SNMG 2) constituie un semnal clar privind rolul central pe care NATO dorește să îl joace în geopolitica regională de la frontiera sa de est. Nu în ultimul rând, înființarea unor Centre de Comandă și Control ale NATO în șase state membre situate

pe flancul estic, printre care se numără și România, precum și înființarea, la inițiativa României, a Comandamentului Multifuncțional de Divizie Sud-Est, cu centrul la București, reprezintă măsuri de descurajare ce transmit atât în plan militar, cât și la nivel politic și ideologic, determinarea NATO de a asigura securitatea graniței estice a Alianței. Din acest punct de vedere, este foarte probabil că Summitul NATO ce va fi organizat la Varșovia în 2016, va defini, pe lângă implementarea deciziilor Summitului de la Newport, operaționalizarea Centrelor de Comandă și Control și a Comandamentului Multifuncțional, și o abordare strategică aplicată a NATO pentru regiunea Mării Negre.

Federația Rusă

Se poate afirma că Federația Rusă consideră regiunea Mării Negre ca făcând parte, în mod istoric, din sfera sa de influență, oferindu-i o „zonă tampon” pe care Moscova o consideră necesară pentru asigurarea securității naționale. Importanța strategică a Mării Negre pentru Federația Rusă este dată nu numai de posibilitatea de a controla resursele energetice din zona Caucazului, ci și de faptul că accesul la Marea Neagră a constituit, încă din Evul Mediu, o „poartă” către Europa și către mai multe rute comerciale transcontinentale.

O retrospectivă istorică asupra prezenței rusești la Marea Neagră relevă că primele baze navale permanente au fost întemeiate în a doua jumătate a secolului al XVII-lea. Astfel, „din 1773 se constituie o escadră a Mării Negre, având la bază Flotila din Marea Azov”⁷, iar în 1783 împărăteasa Ecaterina cea Mare anexează Crimeea Imperiului Țarist, înființând Flota Mării Negre. În secolul al XIX-lea principalul obiectiv strategic al Flotei Mării Negre a fost cucerirea strâmtorilor Bosfor și Dardanele, pentru a-și asigura accesul la Marea Mediterană. Ambiția țărilor ruși a dus însă la pierderea influenței rusești la Gurile Dunării, în urma războiului Crimeii (1853-1856) fiind instaurat un protectorat internațional asupra regiunii.

La începutul secolului al XX-lea, interesele geostrategice la Marea Neagră și scăderea influenței politice directe a Rusiei în regiune au determinat schimbarea tacticii de luptă navală, „fixându-se mai ales pe războiul submarin”⁸. Astfel, încă de dinainte de începerea celui de-al Flota Mării Negre avea 47 de submarine și doar 3 crucișătoare. Înainte de declanșarea conflagrației mondiale,

capabilitățile de luptă submarină avea drept scop supravegherea activității navale a celorlalte state riverane, în special a Turciei. În timpul celui de-al Doilea Război Mondial, capabilitățile URSS de luptă submarină din Marea Neagră au constituit un avantaj deloc neglijabil.

În timpul Războiului Rece, principalul obiectiv geostrategic al Rusiei la Marea Neagră a constat în menținerea *status quo-ului* de forțe și contracararea influenței politice și militare a Statelor Unite în regiunea Mării Mediterane. Întrucât cea mai mare parte a statelor riverane, cu excepția Turciei, făceau parte din sau se aflau sub influența Uniunii Sovietice, bazinul Mării Negre constituia un punct strategic prin intermediul căruia Moscova își putea exercita controlul asupra Europei de Est.

După destrămarea Uniunii Sovietice, „eforturile Rusiei s-au îndreptat spre consolidarea poziției ca actor regional, asigurând succesul proceselor de hegemonie rusă în vecinătatea apropiată”⁸. Acest obiectiv strategic a fost transpus în acțiuni concrete pentru menținerea controlului politic și militar asupra Caucazului și Crimeii, precum și, în unele cazuri, de „alimentare” a stărilor conflictuale din regiunile separatiste. În ultimii 20 de ani, flota rusă de la Marea Neagră a trecut printr-un proces aproape complet de modernizare în scopul menținerii avantajului strategic la Marea Neagră comparativ cu celelalte state riverane. Trebuie menționat și că reforma forțelor armate rusești a inclus, printre altele și construcția de nave de război ușoare, cu mobilitate și adaptabilitate sporite, capabile de a transporta lansatoare de rachete balistice, de portavioane și a unei noi clase de submarine, o bună parte din acestea urmând a intra în componența flotei Mării Negre.

Așa cum s-a putut observa și în urma evenimentelor din 2008 din Georgia și din 2014 din Ucraina, un rol aparte în jocul geopolitic al Rusiei la Marea Neagră este ocupat de coasta Caucazului și de Crimeea. Astfel, războiul din Georgia din 2008 a facilitat consolidarea prezenței militare rusești pe coasta Caucazului, prin instaurarea celor două republici separatiste, Abhazia și Osetia de Sud. De altfel, în Abhazia se află și grupul de est al flotei Mării Negre, unul din cei doi piloni ai prezenței navale rusești în Marea Neagră. De asemenea, Crimeea reprezintă un punct strategic de care Rusia are nevoie pentru consolidarea sistemului său de apărare în Regiunea Extinsă a Mării Negre. Căderea

regimului Ianukovici și dorința poporului ucrainean de a urma un traseu european au constituit, din punctul de vedere al Rusiei, o amenințare la adresa securității sale. Viziunea Rusiei asupra geopoliticii și securității regionale viza accesarea Ucrainei în Uniunea Vamală și, pe termen lung, includerea acesteia într-o uniune politico-militară, prin care să contracareze extinderea NATO și UE către est. Prin separarea Crimeii de Ucraina, Rusia și-a putut asigura o bază de manevră militară la Marea Neagră, nu numai pentru forțele sale navale, ci și pentru forțele terestre și aeriene, având posibilitatea menținerii în imediata apropiere a granițelor NATO și UE a unei prezențe militare semnificative, capabile de intervenție rapidă.

Așa cum de poate observa din cele de mai sus, regiunea Mării Negre constituie pentru Rusia un spațiu de maxim interes strategic, aceasta considerând că „este mai îndreptățită decât Uniunea Europeană sau SUA atunci când vine vorba de asumarea rolului de lider în problemele regiunii Mării Negre, din motive legate de istorie, poziție geografică, economie și politică”⁹, la care am putea adăuga și motive legate de securitate energetică. Din aceste cauze, spre deosebire de NATO și de Uniunea Europeană, care privesc regiunea Mării Negre ca pe o zonă cu un mare potențial de cooperare regională, Rusia privește acest areal în termeni de competiție geostrategică, încercând să își asigure un control consolidat la Marea Neagră, respectiv la frontiera vestică a sferei sale de influență, pentru a se putea concentra asupra obiectivelor sale strategice din Orientul Mijlociu și Asia Centrală.

Perspectiva ca, pe termen lung, să ajungă singurul stat care nu este membru NATO și/sau UE din Marea Neagră, constituie pentru Federația Rusă un motiv serios de îngrijorare. Demersurile Georgiei, ale Ucrainei și ale Republicii Moldova de cooperare și/sau asociere cu cele organizații au fost percepute de către Moscova ca o amenințare directă la adresa securității sale, determinând intervenții militare în Georgia și Ucraina și acțiuni la nivel politic și economic asupra Republicii Moldova. Trebuie remarcat și că, în fiecare dintre cele trei state, Rusia și-a asigurat un „capăt de pod” prin susținerea unor regimuri separatiste în Abhazia, Osetia de Sud, Transnistria și Crimeea.

Nu în ultimul rând, amplasarea unor elemente ale scutului antirachetă în România și Bulgaria, precum și consolidarea prezenței militare a NATO

în Marea Mediterană au fost interpretate de către Kremlin ca o schimbare nedorită a echilibrului de forțe regional. Decizia NATO de a suplimenta prezența militară în partea de Est a Alianței, în urma anexării Crimeii și intervenției militare ruse din Ucraina, deși are un vădit caracter defensiv și constituie o măsură de reasigurare a partenerilor estici ai NATO, a fost privită de către Rusia ca o acțiune ostilă la adresa intereselor sale regionale, fiind întâmpinată cu amenințări mai mult sau mai puțin voalate la adresa României, a Poloniei și a Țărilor Baltice emise de o serie de înalți demnitari ruși. Un exemplu concret este declarația purtătorului de cuvânt al MAE rus, Alexandr Lukasevici, din luna aprilie a anului curent. Acesta a afirmat că planurile militare al NATO sunt „inadecvate” și „conflictuale”, criticând Bucureștiul că sacrifică stabilitatea regională în favoarea susținerii politicii SUA¹⁰.

Așa cum se poate observa, Rusia nu poate accepta prezența Statelor Unite, prin intermediul NATO, la Marea Neagră, nefiind capabilă să își asume o cooperare strategică cu Alianța Nord-Atlantică pentru asigurarea securității și stabilității regionale pe termen lung. Percepția Rusiei este că NATO și UE sunt puteri „străine” de realitățile regiunii Mării Negre neavând, prin urmare, capacitatea de a înțelege particularitățile politice, economice și culturale ale popoarelor din bazinul pontic și e acționa în mod adecvat pentru soluționarea problemelor. Mai mult decât atât, Rusia nu ar putea accepta, cel puțin nu în viitorul apropiat, împărțirea statutului de lider regional cu alte entități. În cel mai bun caz, Kremlinul ar putea tolera un leadership dual cu Ankara, aspect despre care intenționez să menționez în continuare.

Turcia

În ciuda statutului său de stat membru NATO și al aspirațiilor de a adera la Uniunea Europeană, Turcia are, în prezent, o viziune similară cu cea a Rusiei în ceea ce privește relațiile de putere la Marea Neagră. Asemenea Rusiei, Turcia consideră că influența sa în regiune este un „drept istoric” ce legitimează pe deplin asumarea unui rol de lider regional. Totodată, un al punct de convergență dintre gândirea strategică a Turciei și cea a Rusiei este opțiunea pentru păstrarea *status quo-ului* în regiune și reticența față de inițiativele occidentale ce privesc bazinul Mării Negre. Altfel spus, „ambele mari puteri ale Mării Negre - Rusia și Turcia - au

tendința să se opună (fiecare în felul său) penetrării infrastructurii de securitate și dezvoltare de către Occident în regiune, ceea ce a fost – cel puțin în ultimele cinci secole – domeniul de concurență bilaterală și echilibru de putere dintre cele două state”¹².

Relația dintre Rusia și Turcia este una duală, caracterizată, pe de o parte, de o rivalitate istorică în ceea ce privește manifestarea influenței în regiunea Mării Negre, iar pe de altă parte, de episoade de cooperare pentru menținerea echilibrului de forțe și respingerea unor ingerințe politice sau militare ale unor state non-riverane, uneori chiar în detrimentul angajamentelor pe care Turcia și le-a asumat ca stat membru NATO.

De exemplu, refuzul Turciei de a coopera cu Statele Unite și cu celelalte state NATO non-riverane pentru extinderea controlului naval internațional asupra Mării Negre, sub pretextul încălcării prevederilor convenției de la Montreux, din 1936, servesc interesele rusești în regiune. De asemenea, deși Turcia a participat în mod constant alături de alte state precum România, Bulgaria, Ucraina sau Georgia la exerciții navale comune în Marea Neagră, Ankara a manifestat rezerve în ceea ce privește prevenirea și/sau contracararea unor acțiuni navale rusești în bazinul pontic cu un potențial caracter ostil (cum ar fi, de exemplu, incursiunile submarinelor rusești în apele teritoriale ale altor state riverane).

Potrivit unor autori, jocul geopolitic al Turciei la Marea Neagră imediat după încheierea Războiului Rece s-a bazat pe două proiecte majore – integrarea republicilor turcice postsovietice în „viziunile pan-turcești ale Ankarei (turcii trăiesc de la Adriatică până la Marele Zid Chinezesc)”¹³ și menținerea poziției de putere regională majoră la Marea Neagră.

Primul proiect poate fi considerat un eșec al politicii externe a Turciei, particularitățile culturale, politice și economice ale fostelor state post-sovietice din Caucaz și Asia Centrală, precum și afinitățile manifestate de multe dintre ele față de Moscova împiedicând materializarea sentimentelor pan-turcești într-o viziune strategică coerentă pentru Regiunea Extinsă a Mării Negre. Cel de-al doilea proiect s-a bucurat de un succes relativ, Turcia beneficiind de cadrul instituțional oferit de Organizația pentru Cooperare Economică la Marea Neagră (BSEC). Astfel, formatul multilateral oferit

de BSEC, deși cu evidente limitări în ceea ce privește cooperarea regională, a avut meritul de a conferi Turciei o poziție de influență la Marea Neagră, dar și de a pune bazele unei cooperări economice și politice destul de solide dintre Ankara și Moscova.

Cu toate acestea, evoluția situației de securitate din Orientul Mijlociu, în special din Siria și Irak, a provocat o schimbare semnificativă a modului în care Turcia abordează relația cu vecinii săi, aceasta preferând relațiile bilaterale cu celelalte state de la Marea Neagră formatelor multilaterale de cooperare regională. Astfel, odată cu declanșarea crizei din Ucraina în 2014, în rândul autorităților de la Ankara au început să se facă din ce în ce mai tare auzite vocile care susțin intensificarea cooperării economice și politice dintre Turcia și Rusia. Un exemplu în acest sens, ar fi reacția Turciei la anexarea Crimeii: cu toate că a criticat acțiunile Rusiei din Ucraina, Turcia a refuzat să aplice sancțiunile impuse Rusiei de Occident. Mai mult decât atât, vizita președintelui rus Vladimir Putin la Ankara, în decembrie 2014, a constituit o dovadă în plus a existenței unor interese comune pentru dezvoltarea unei strategii privind regiunea Mării Negre. De remarcat și că pe parcursul anului trecut, autoritățile de la Ankara și de la Moscova au avut numeroase întâlniri, reducând la minim declarațiile publice privind punctele de divergență dintre viziunile strategice ale celor două țări.

Această situație a început să se schimbe în cursul lunii aprilie 2015 când, pe fondul problemelor economice interne cu care se confruntă Rusia precum și pe fondul situației din Ucraina, autoritățile turce au criticat în mod vehement Rusia, acuzând Kremlinul de oprimarea etnicilor tătari din Crimeea¹⁴. Pentru Turcia, acțiunile militare ale Rusiei din estul Ucrainei reprezintă o amenințare extrem de serioasă la stabilitatea regiunii. Schimbarea de atitudine a Turciei poate fi interpretată atât ca o reacție la planurile Rusiei de a-și consolida prezența militară navală în Marea Neagră, prin dotarea flotei Mării Negre cu o nouă generație de echipamente de luptă, ceea ce a provocat reminiscențe istorice ale amenințării rusești la adresa Imperiului Otoman, cât și ca o consecință a întârzierii de către Moscova, pe fondul crizei economice interne, a proiectelor energetice antamate în trecut cu autoritățile de la Ankara (construcția centralei nucleare de la Akkuyu și construcția gazoductului Turkish Stream pe care, în prezent, Rusia nu le mai poate finanța).

Pe de altă parte, Turcia își dorește să își păstreze în continuare statutul de aliat de încredere al SUA și al NATO în regiune. Din acest motiv, cu toate că, imediat după Summitul NATO din Wales din septembrie 2014, Turcia a păstrat o poziție rezervată față de planurile Alianței de a-și consolida prezența militară la granița de est, vizitele recente ale autorităților de la Ankara în statele est europene ce vor găzdui elemente ale viitoarei forțe de reacție ultrarapidă a NATO, printre care se numără și România, transmit un semnal destul de evident că Turcia este pregătită să accepte o mai mare implicare a unor state nonlitorale în asigurarea securității la Marea Neagră. Cooptarea Turciei pentru o participare mai activă în eforturile NATO de a întări securitatea la frontiera estică a Alianței ar prezenta o problemă serioasă pentru strategia Federației Ruse privind arealul Mării Negre, conferind noi valențe relațiilor de putere regionale.

De asemenea, necesitatea Turciei de a-și apăra interesele și de a-și păstra rolul de lider regional la Marea Neagră ar putea conduce la o mai mare disponibilitate a guvernului de la Ankara de a accepta implicarea Statelor Unite în regiune, ceea ce ar schimba radical raportul de forțe navale în bazinul pontic, în defavoarea Federației Ruse.

Uniunea Europeană și bazinul Mării Negre: Parteneriatul Estic, Sinergia Mării Negre și Strategia UE pentru Marea Neagră

Așa cum am menționat anterior, Marea Neagră este parte a graniței estice a Uniunii Europene, securitatea acestui areal fiind un element esențial pentru asigurarea securității europene. Din acest motiv, la nivel Uniunii Europene au fost inițiate mai multe acțiuni strategice privind bazinul Mării Negre. Acestea urmăresc dezvoltarea cooperării maritime între statele costiere, crearea unor mecanisme integrate de management al afacerilor maritime în regiune, precum și dezvoltarea durabilă a economiilor din bazinul Mării Negre. Atingerea acestor deziderate reprezintă o garanție a securității și stabilității în regiune, Uniunea Europeană acționând în acest sens pe multiple paliere atât în cadrul politicii comune de securitate și apărare, cât și prin alte instrumente.

Sinergia Mării Negre

În 2007, în urma aderării României și Bulgariei la Uniunea Europeană și datorită demersurilor celor două state, sprijinite de Grecia, a fost adoptată o

nouă inițiativă de politică regională a Uniunii Europene pentru această regiune – Sinergia Mării Negre. Pe lângă cele două state membre UE, Sinergia viza și alte state din Zona Extinsă a Mării Negre (Azerbaidjan, Armenia, Georgia, Republica Moldova, Federația Rusă, Turcia și Ucraina).

Nevoia unei politici regionale pentru bazinul Mării Negre a fost evidențiată de vecinătatea directă a arealului cu Uniunea Europeană, amplasarea geostrategică, ce putea asigura legătura cu Asia Centrală, Orientul Mijlociu și Balcanii de Vest, precum și de potențialul economic și energetic¹⁵. Principalul obiectiv al Sinergiei era constituit de „consolidarea cooperării în regiunea Mării Negre cu implicarea benefică a UE”, conferind „liniile de ghidaj pentru propunerea unor proiecte pragmatice de cooperare între statele din regiune și UE, în domeniile: democrație, drepturile omului, buna guvernare, managementul frontierelor, conflictele înghețate, energia, transporturile, mediul, politica maritimă, pescuitul, comerțul, migrația, dezvoltarea, educația, cercetarea și dezvoltarea”¹⁶. Trebuie menționat că Sinergia Mării Negre a fost concepută ca un instrument complementar Politicii Europene de Vecinătate (prin Parteneriatul Estic), strategiei de pre-aderare a Turciei existentă la vremea respectivă și Parteneriatului Strategic cu Rusia, neexistând, în acel moment, o intenție clară a Uniunii Europene de a propune o strategie nouă, de sine stătătoare, special concepută pentru regiunea Mării Negre.

Întrucât, în 2007, Uniunea Europeană se afla în plin proces de expansiune teritorială, ideologică și economică, viziunea predominantă asupra Sinergiei Mării Negre era că aceasta conferea un cadru de lucru flexibil pentru a continua cooperarea dezvoltată în mod bilateral de Uniunea Europeană cu statele din regiunea extinsă a Mării Negre, dar și pentru a propaga idealul european dincolo de granițele acestei regiuni, în zona Mării Caspice și a Asiei Centrale, susținând o coordonare strânsă a Sinergiei Mării Negre cu Strategia Uniunii Europene pentru Asia Centrală. Un proiect ambițios al UE care avea, din păcate, să cunoască o serie de obstacole legate de situația regională de securitate, caracterizată printr-un anumit grad de volatilitate, menținut de persistența unor situații conflictuale alimentate de „moșteniri” ale Războiului Rece.

Astfel, după un an de la elaborarea Sinergiei Mării Negre, raportul de implementare al acesteia admitea faptul că Uniunea Europeană trebuie să se

concentreze pe un număr limitat de priorități, evitând disperarea resurselor și duplicarea eforturilor¹⁷. Nu în ultimul rând, la mai puțin de un an de la implementarea Sinergiei Mării Negre, la nivelul UE se resimțea nevoia adoptării unui set de directive concrete pentru a putea adopta o viziune strategică coerentă, eficientă și orientată pe rezultate pentru regiunea Mării Negre. Aceste directive trebuiau să includă „obiective cuantificabile pe termen mediu și lung, pentru a putea măsura nivelul de cooperare regională atins, și parteneriate sectoriale, pentru a putea facilita realizarea proiectelor de dezvoltare”¹⁸.

Experiența de cooperare în regiunea Mării Negre a demonstrat că dezvoltarea durabilă promovată de Uniunea Europeană în zonă trebuie să țină cont de o serie de factori specifici climatului regional de securitate, precum existența unor conflicte înghețate în regiune, influența Federației Ruse în bazinul Mării Negre, sau corupția ce caracterizează o parte din societățile/regimurile din regiune. Potrivit ultimului raport asupra progresului înregistrat în cadrul inițiativei Sinergia Mării Negre, elaborat în luna ianuarie 2015, de la implementarea Sinergiei și până în prezent, doar o parte dintre ariile de cooperare au produs rezultate tangibile (precum parteneriatele pe probleme de mediu). Cu toate acestea, în perioada 2009-2014, Uniunea Europeană a investit aproape 140 de milioane de euro în regiune¹⁹. Deși Sinergia Mării Negre a înregistrat și o serie de succese, precum adoptarea unei politici maritime integrate, impactul Uniunii Europene în bazinul Mării Negre a rămas unul limitat, efortul UE nefiind întotdeauna secundat de țările din regiune.

Acțiunile UE în Zona Extinsă a Mării Negre adeseori nu s-au bucurat de suficientă promovare sau „vizibilitate” în plan regional²⁰, fie din cauza unor constrângeri financiare legate de complexitatea instrumentelor financiare alese, ce implicau entități naționale, regionale și europene, fie datorită disponibilității limitate a unor date concrete, documentate necesare adoptării deciziilor, un exemplu concret în acest sens fiind absența unor informații complete, de actualitate, privind infrastructurile critice de petrol și gaze din regiune.

De altfel, opinia conform căreia impactul Sinergiei Mării Negre este unul limitat s-a impus la nivelul Uniunii Europene încă din 2010 când, într-un raport al Parlamentului European, se solicita elaborare unei Strategii UE pentru Marea Neagră. Potrivit acestuia, nu există „o imagine

clară și cuprinzătoare asupra rezultatelor actuale ale implementării SMN, motiv pentru care UE a fost criticată pentru lipsă de viziune strategică asupra regiunii și pentru aplicarea unei metode fragmentare în implementare”²¹. Cu toate acestea, Sinergia Mării Negre rămâne inițiativa UE care a recunoscut importanța geostrategică a Mării Negre pentru Uniunea Europeană, promovând o implicare mai activă a Uniunii în zonă.

Strategia UE pentru Marea Neagră

În expunerea de motive a raportului prin care se solicita lansarea unei strategii la Marea Neagră se reiterează faptul că „regiunea Mării Negre este de importanță strategică pentru UE”, Marea Neagră fiind considerată parțial ca o „mare internă a UE, iar din punct de vedere geografic (...), o mare europeană, de aici rezultând provocări și oportunități comune pentru UE și pentru țările din regiune, precum și o nevoie comună de a asigura pacea, democrația, securitatea, stabilitatea, cooperarea regională și o prosperitate sustenabilă în jurul Mării Negre”²².

Datorită schimbărilor produse în perioada 2008 - 2010, în special din cauza conflictului din Georgia, la nivelul Uniunii Europene s-a resimțit nevoia elaborării unei strategii de sine-stătătoare pentru Marea Neagră, în ciuda existenței unor instrumente de acțiune sectoriale sau regionale. În viziunea UE, strategia ar fi urmat să consolideze vizibilitatea acțiunilor Uniunii în regiune și să le confere o mai mare coerență. În concordanță cu principiile Politicii Europene de Vecinătate, strategia avea menirea să promoveze o abordare integrată, comprehensivă a cooperării în regiune, urmând să definească un plan de acțiune realist, cu obiective concrete și un calendar de implementare.

În calitate de state membre ale Uniunii Europene, România și Bulgaria au inițiat dialogul în cadrul Strategiei în anul 2011, recunoscând nevoia statelor de pe țărmul Mării Negre de a identifica provocările, riscurile și amenințările comune la adresa securității maritime, precum și de a elabora și implementa măsuri comune²³ capabile de a aborda într-un mod adecvat aceste riscuri, provocări sau amenințări de securitate. Ulterior, la inițiativa Comisiei, aceste consultări au fost extinse pentru a include toate statele din bazinul pontic, această inițiativă concretizându-se sub forma unei conferințe, ce a avut loc la București în ianuarie 2014. Astfel, după o perioadă de aproximativ trei ani

de relativă acalmie în ceea ce privește demersurile UE în cadrul Strategiei pentru Marea Neagră, conferința de la București a marcat o nouă etapă a cooperării regionale în vederea implementării unei politici maritime integrate pentru bazinul Mării Negre. Tot în 2014, a fost lansată o misiune de analiză ce are drept scop evaluarea afacerilor maritime ale fiecărui stat costier și a nivelului de integrare al politicii maritime naționale al acestora și care își va prezenta concluziile în prima jumătate a acestui an.

Întrucât conferința de la București a avut rezultate pozitive, impulsionând cooperarea regională pe mai multe paliere ale afacerilor maritime, Comisia Europeană a decis organizarea, pe 24 martie a.c., a celei de-a doua conferințe dedicată actorilor regionali din bazinul Mării Negre. Aceasta avut loc la Sofia, în Bulgaria, reunind reprezentanți ai autorităților competente în afaceri maritime, dar și specialiști din mediul privat, din toate statele litorale.

Pe lângă întrunirile în format extins privind cooperarea maritimă la Marea Neagră, Strategia UE pentru Marea Neagră urmărește și dezvoltarea sustenabilă a regiunii. Din acest motiv, Strategia urmărește și asigurarea finanțării europene pentru proiecte privind Marea Neagră. Întrucât problemele ce țin de afacerile maritime se încadrează în mai multe domenii de activitate, există o varietate de instrumente de plată utilizate de Uniunea Europeană pentru acțiuni în regiune. Dintre acestea, menționez două dintre cele mai utilizate: Instrumentul European pentru Vecinătate (IEV) și Instrumentul de asistență pentru preaderare (IPA). De exemplu, prin IEV este finanțat Programul Operațional Comun pentru Bazinul Mării Negre (2007-2013), prin care Uniunea Europeană urmărește să atingă următoarele trei obiective specifice: promovarea dezvoltării sociale și economice durabile în zonele de frontieră ale UE, colaborarea în vederea soluționării provocărilor comune și promovarea cooperării la nivel local și interpersonal²⁴. Programul și-a atins parțial obiectivele propuse, rapoartele de evaluare ale activității desfășurate în cadrul acestuia dezvăluind că, pe alocuri, țările participante și-au propus indicatori nerealiști, ce nu au putut fi îndepliniți în termenele stabilite (de exemplu, au fost propuse proiecte menite să promoveze cooperarea economică prin implementarea unor sisteme integrate de baze de date privind companii

și produse fără a exista însă, la nivelul statelor beneficiare, un grup de experți capabili să gestioneze astfel de sisteme complexe). Alte probleme privind implementarea proiectelor au fost provocate de birocrăția excesivă și corupția existentă în toate statele din bazinul Mării Negre, de lipsa unei legislații adecvate la nivel național, incapacitatea de a corela la nivel interstatal sau regional proiecte similare, precum și de criza economică persistentă cu care se confruntă țările pontice.

În acest context, draftul programului pentru exercițiul financiar 2014-2020 încearcă să stabilească obiective specifice mai puțin ambițioase, adaptând cerințele realităților sociale, economice, politice și de securitate din regiunea Mării Negre. În urma analizei SWOT, draftul reajustează prioritățile programului pentru fiecare axă prioritară, încurajând consultările regulate între statele litorale Mării Negre pentru depășirea problemelor întâlnite anterior²⁵. Din pricina evenimentelor din Ucraina, una dintre țările beneficiare al programului, este extrem de dificil de prognozat în ce măsură vor putea fi atinse obiectivele tematice propuse, în ciuda corecțiilor făcute la nivel european pentru ajustarea așteptărilor UE la contextul regional.

Alte inițiative dedicate regiunii Mării Negre au primit, în cursul anului 2014, alocări bugetare în valoare totală de 1,5 milioane de euro în cadrul programului Orizont 2020, strategia UE pe următorii 10 ani pentru creștere economică și creare de locuri de muncă, prin sprijinirea investițiilor în educație, cercetare și inovare. Una dintre aceste inițiative este proiectul „Black Sea Horizon”, prin care se urmărește crearea unei rețele autonome de universități, institute de cercetare, *think tank-uri* și agenții de implementare a proiectelor din regiunea Mării Negre. Conceput pe o durată de 36 de luni, proiectul are trei obiective prioritare²⁶, și anume: să sprijine relațiile externe ale UE cu statele din regiune, prin sporirea cunoștințelor și datelor disponibile referitoare la particularitățile sociale, economice, politice, militare și culturale ale statelor din vecinătatea estică a Uniunii; să stimuleze cooperarea regională în domeniul științei, tehnologiei și inovației și să consolideze competitivitatea economică a Uniunii Europene; să contribuie la crearea unui cadru comun prin identificarea provocărilor existente și facilitarea creării unor mecanisme de utilizare mutuală și echitabilă a resurselor disponibile.

Prin prisma celor prezentate mai sus, concluzionez că schimbarea climatului de securitate în bazinul Mării Negre a contribuit la o resuscitare a inițiativelor de cooperare în regiune, în prezent existând mai multe proiecte europene al căror scop este dezvoltarea durabilă și sustenabilă a statelor din zona Mării Negre. Prin urmare, dincolo de a fi o simplă declarație politică (asemănătoare Strategiei Europene de Securitate), Strategia UE pentru Marea Neagră a reușit să impulsioneze crearea unor mecanisme concrete de monitorizare, evaluare și raportare a progreselor înregistrate prin parteneriatele sectoriale. Trebuie menționat că, în mod similar cu alte strategii ale Uniunii Europene, această inițiativă și-a propus obiective ambițioase pe care, până în prezent, nu a reușit să le îndeplinească decât parțial. În ciuda eforturilor Uniunii, proiectele derulate nu au modificat în mod decisiv paradigmele de cooperare și de securitate de la Marea Neagră. Cu toate acestea, nu putem nega existența unui progres notabil în ceea ce privește cooperarea în domeniul economic și cel al științei, educației și tehnologiei.

Parteneriatul Estic

Un alt pilon al formatului de cooperare strategică al Uniunii Europene cu actorii din regiunea Mării Negre este conferința de Parteneriatul Estic. Această inițiativă a fost lansată în 2009 la summitul de la Praga și reprezintă dimensiunea estică a Politicii Europene de Vecinătate. Alături de celelalte proiecte ale UE dedicate regiunii Mării Negre, Parteneriatul Estic urmărește să consolideze relațiile dintre Uniunea Europeană și cei șase vecini estici ai acesteia – Armenia, Azerbaidjan, Belarus, Georgia, Republica Moldova și Ucraina, prin promovarea valorilor europene de democrație, stat de drept, prosperitate economică și respectarea drepturilor omului. Principalul obiectiv este acela de a sprijini reformele socio-economice și politice în țările partenere, pentru atingerea acestuia fiind utilizate patru platforme multilaterale de acțiune: democrație, buna guvernare și stabilitate; integrare economică și convergență cu politicile UE; securitate energetică; contacte interumane.

După lansarea Parteneriatului Estic în 2009, alte două summituri, în 2011, la Varșovia și în 2013, la Vilnius, au înregistrat progresele făcute în cadrul acestei inițiative. O relevanță deosebită pentru schimbarea contextului de securitate în

regiunea Mării Negre consider că l-a avut Summitul de la Vilnius, când au fost parafate Acordul de Asociere și a Acordului de liber schimb aprofundat și cuprinzător cu Republica Moldova și Georgia și urma a fi semnat Acordul de Asociere cu Ucraina, demersurile fiind suspendate în ultimul moment de către regimul de la Kiev, ceea ce a condus la puternice proteste în capitala ucraineană, urmate de căderea regimului Ianukovici, instaurarea unui guvern pro-european în Ucraina, anexarea Crimeii de către Rusia și, în cele din urmă, actualele confruntări armate din estul Ucrainei. Prin urmare, se poate considera că, „în pofida unor rezultate pozitive, Summitul de la Vilnius a marcat un eșec al UE și o victorie a Rusiei”²⁷.

Summitul de la Vilnius reprezintă o mărturie a climatului geopolitic complex existent la frontiera estică a Uniunii. Partenerii estici ai UE prezintă o serie de caracteristici specifice „statelor captive”- instabilitate politică sau guverne slabe, „de compromis”, corupție generalizată, derapaje grave în ceea ce privește democrația, justiția și respectarea drepturilor omului, economii în criză sau în tranziție. Din punct de vedere geostrategic, aceste state se află într-un spațiu „incomod” dintre UE și Rusia, fiind „pioni pe tabla de șah unde se desfășoară jocul simultan dintre Rusia de o parte, și UE și SUA de cealaltă parte”²⁸. Obiectivele strategice ale Rusiei în regiune vizează menținerea dominanței Moscovei asupra acestor republici fost sovietice. Pe de altă parte, interesul geostrategic al Uniunii Europene este acela de a crea, la granița sa de est, o zonă consolidată de securitate, caracterizată de stabilitate, siguranță și prosperitate. Patru dintre cele șase state partenere manifestă, cel puțin la nivel de leadership deoarece opinia publică rămâne scindată, atitudini pro-europene. Cu toate acestea, problemele interne cu care se confruntă aceste state (corupție, crimă organizată, criză economică, existența unor conflicte înghețate și a unor regiuni separatiste pe teritoriul acestora etc.) fac ca drumul spre atingerea valorilor europene să fie unul extrem de lent și anevoios. Totodată, dificultățile sus-menționate fac ca aceste state să abordeze o atitudine pragmatică în relația cu Rusia, temperându-și de multe ori atitudinile pro-europene în favoarea unei abordări de natură să servească intereselor Moscovei

Declarația Summitului de la Vilnius consemnează aceste realități, precizând că ritmul

reformelor întreprinse de statele partenere va determina intensitatea cooperării cu UE, iar partenerii care vor adopta mai rapid aceste reforme vor putea beneficia mai mult din relația cu Uniunea, aplicându-se principiul „mai mult pentru mai mult” („more for more”) al noii Politici europene de vecinătate. În ceea ce privește sprijinul financiar acordat de Uniunea Europeană partenerilor săi estici acesta însumează 2,5 miliarde de euro pentru perioada 2010-2013, la care s-au adăugat programe de asistență financiară suplimentară pentru Republica Moldova și Armenia²⁹. Nu în ultimul rând, participanții la Summit au stabilit o serie de obiective ce ar trebui îndeplinite până în anul 2015, precum: continuarea aprofundării relațiilor și cooperării între Uniune și partenerii săi estici; consolidarea democrației la frontiera estică a Uniunii Europene, garantarea respectării statului de drept, a libertăților individuale și a drepturilor omului, reforma sistemului juridic și aplicarea legii; continuarea oferirii de asistență financiară pentru implementarea reformelor necesare în statele partenere, inclusiv în ceea ce privește punerea în practică a Acordurilor de Asociere; acolo unde este cazul, liberalizarea regimului de vize; îmbunătățirea mediului de afaceri și sprijinirea IMM-urilor și a afacerilor locale și/sau regionale; cooperarea în sfera transportului și implementarea de proiecte de infrastructură³⁰.

Modul în care au fost îndeplinite aceste obiective a fost analizat în cadrul Summitului de la Riga, din 21-22 mai 2015. Întrucât evenimentele din Crimeea și Ucraina au modificat, în mod substanțial, climatul de securitate din regiunea Mării Negre, o bună parte dintre obiectivele propuse anterior nu au fost îndeplinite la un nivel satisfăcător. Schimbarea substanțială a relațiilor cu Rusia, atât la nivel regional cât și la nivel european a determinat, într-o bună măsură, regândirea Parteneriatului Estic. Astfel, în declarația comună a Summitului pot fi identificate două mesaje principale, de natură să profileze o abordare mai degrabă prudentă a UE față de perspectiva extinderii către Est. În primul rând, se subliniază independența și suveranitatea statelor partenere, accentuând dreptul fiecărui stat partener de a-și stabili în mod suveran nivelul și domeniile de cooperare pe care le dorește cu UE³¹. În al doilea rând, atât din declarația comună, cât și din observațiile președintelui Donald Tusk la conferința de presă a summitului, reiese cu claritate dorința

Uniunii Europene de a continua dezvoltarea unor „relații diferențiate”³² cu partenerii (în detrimentul formatelor de cooperare multilaterale), precum și stabilirea unor domenii prioritare de cooperare (sectorul energetic și de transporturi).

Putem afirma că Uniunea Europeană se află, în acest moment, în fața unei dileme strategice. Pe de o parte, este imposibil pentru UE să „ignore” problemele cu care se confruntă partenerii săi estici, având „obligația de a influența și sprijini procesele reformiste și democratice de *nation-building* din periferia estică, inclusiv din regiunea Mării Negre”³³. Pe de altă parte, extinderea granițelor Uniunii nu mai reprezintă o posibilitate viabilă în viitorul apropiat, motiv pentru care UE nu mai poate promite partenerilor săi estici aderarea la Uniune în urma implementării reformelor solicitate (și nici nu dorește acest lucru, așa cum s-a observat și în cadrul Summitului de la Riga). De asemenea, dimensiunea instituțională a implicării UE în Parteneriatul Estic va trebui regândită, astfel încât să-și poată extinde capacitatea de influență dincolo de mijloacele conferite de instrumentele sale financiare. În actualul context de securitate de la Marea Neagră a devenit evident că Uniunea Europeană trebuie să apeleze la o abordare multilaterală în scopul creării și consolidării unei comunități de state cu sisteme politice, sociale și economii stabile care împărtășesc valorile europene și au obiective strategice comune, fără a fi neapărat și membre ale Uniunii Europene. Implementarea unei astfel de viziuni ar putea, pe termen lung, asigura o zonă de stabilitate și prosperitate la granițele Uniunii Europene ce ar contribui, la rândul său, la consolidarea securității regionale.

Consider că actuala situație din Ucraina poate constitui un bun prilej pentru consolidarea „rolului strategic al UE ca actor regional legitim într-o regiune pe care Rusia și Turcia au tendința să o considere domeniul lor natural de hegemonie”³⁴. Totodată, apreciez că o abordare comprehensivă a relației cu partenerii din Regiunea Extinsă a Mării Negre ar putea asigura o mai bună coeziune între statele partenere în ceea ce privește definirea și apărarea intereselor comune la Marea Neagră.

Nevoia de revizuire a Politicii Europene de Vecinătate și, implicit, a Parteneriatului Estic este evidentă. Declarațiile Înalțului Reprezentant pentru Afaceri Externe și Politica de Securitate, Federica Mogherini, precum și ale Comisarului pentru Politica Europeană de Vecinătate și Negocieri

de Extindere, Johannes Hahn, din luna martie a.c., confirmă ideea că, din cauza importanțelor schimbări ce au avut loc în imediata apropiere a Uniunii Europene de la ultima revizuire a Politicii Europene de Vecinătate în anul 2011 și până în prezent, se impune o revizuire fundamentală a principiilor pe care această politică se bazează, a obiectivelor acesteia, precum și a modului în care ar trebui folosite instrumentele care o deservesc³⁵, în special cele financiare. În acest context, apreciem că, în ciuda persistenței unor ambiguități privind politica UE în regiune, Summitul de la Riga nu a reprezentat neapărat un eșec, ci a constituit, mai degrabă, un prilej pentru deschiderea unui proces de consultare al UE cu statele partenere în privința viitoarelor direcții de cooperare din cadrul Parteneriatului Estic. Astfel, potrivit calendarului UE, o nouă orientare în cadrul Politicii Europene de Vecinătate ar trebui să fie definitivată până la sfârșitul lui 2015, cel mai probabil în toamna acestui an.

Este dificil de prognozat care va fi rezultatul final al procesului de revizuire al Parteneriatului Estic, datorită imprevizibilității situației din Ucraina. Declarația comună a Summitului de la Riga lasă la latitudinea partenerilor săi estici stabilirea ritmului de cooperare, astfel încât, în absența unor factori motivați pentru reforme, este foarte probabil ca, în viitorul apropiat, să nu se întrevadă schimbări semnificative în actualele formate de cooperare ale UE cu partenerii săi estici. Ceea ce se poate spune însă este că Uniunea Europeană a înțeles trebuie să fie mai flexibilă în ceea ce privește procesul de cooperare cu partenerii săi estici, să fie capabilă să diferențeze între parteneri, să se concentreze asupra domeniilor prioritate de interes și de cooperare și să sporească vizibilitatea proiectelor și inițiativelor europene la frontiera sa estică.

Un alt aspect deosebit de important este modul în care Uniunea Europeană va trata procesul de integrare europeană al Republicii Moldova. În cadrul Summitului de la Riga, oficialii UE au reiterat ideea că Uniunea Europeană nu este pregătită și nici dornică să își extindă granițele în viitorul apropiat, adăugând că nici statele partenere nu sunt încă pregătite să facă parte din UE. Cu toate acestea, participanții la Summit au recunoscut aspirațiile europene și opțiunea europeană a partenerilor estici ai UE, așa cum sunt acestea stipulate în Acordurile de Asociere. Prin urmare, Republicii Moldova i

se oferă totuși o perspectivă de aderare/integrare europeană, fie ea și pe termen nedefinit. În acest context, apreciem că, pe termen mediu, este posibil ca Republica Moldova să încerce să negocieze lista criteriilor ce ar trebui îndeplinite pentru a fi eligibilă pentru aderarea la UE. Potrivit unor autori, „eșecul UE de a păstra Republica Moldova pe calea integrării europene va însemna, cel mai probabil, sfârșitul Parteneriatului Estic”³⁶. Prin urmare, modul în care Uniunea va gestiona pe viitor relația cu Republica Moldova, precum și maniera în care se vor desfășura consultările cu partenerii estici până la următorul summit vor fi decisive atât pentru Parteneriatul Estic, cât și pentru securitatea europeană pe termen mediu și lung.

Rolul României ca actor geopolitic regional la Marea Neagră

Ieșirea la Marea Neagră, precum și existența pe teritoriul țării noastre a unei importante căi navigabile reprezentată de fluviul Dunărea conferă României un rol geostrategic important în regiune. Altfel spus, „România și Marea Neagră sunt, prin voia destinului planetar, inseparabile. Fără Marea Neagră, România ar fi ca o întindere de uscat neîmplinită; fără România, Marea Neagră ar fi precum o nemărginire fără identitate”³⁷. Totodată, trebuie evidențiată și importanța economică și de dezvoltate a portului Constanța, cel mai mare port din bazinul Mării Negre și al patrulea port comercial din Europa după volumul traficului de mărfuri, conectat la două coridoare europene de transport – coridorul de transport european VII (fluviul Dunărea) și coridorul de transport european IV (cale ferată). Totodată, faptul că România beneficia de o Zonă Economică Exclusivă bogată în hidrocarburi, a căror exploatare ar putea contribui la dezvoltarea economică a țării noastre și la securitatea energetică a Europei. Nu în ultimul rând, trebuie menționat că interesele maritime ale României în bazinul Mării Negre promovează proiecte menite să consolideze securitatea maritimă și dreptul la liberă circulație.

Ca actor geopolitic regional, România promovează politicile și inițiativele UE și NATO privind regiunea Mării Negre, susținând cooperarea între statele din bazinul pontic. România împărtășește viziunea partenerilor săi strategici conform căreia „nivelul de stabilitate al statelor riverane Mării Negre influențează, la rândul său, securitatea întregii Europe, motiv pentru care

regiunea Mării Negre este tot mai mult privită ca una dintre elementele fundamentale ale arhitecturii de securitate euroatlantică prezentă și viitoare³⁸. România urmărește să propună și să implementeze proiecte realiste de cooperare între statele din Regiunea Extinsă a Mării Negre pentru consolidarea democrației, buna guvernare, promovarea drepturilor omului, managementul integrat al frontierelor, precum și pentru sectoare de activitate de interes european precum energia, transporturile, protecția mediului, educația și cercetarea.

Atât în cadrul alianțelor și organizațiilor din care face parte, cât și în relațiile bilaterale cu statele din regiune, România a promovat constant importanța geostrategică a bazinului Mării Negre. Principalele obiective ale țării noastre urmăresc consolidarea unei zone de stabilitate și securitate la frontiera de est a NATO și a Uniunii Europene. De asemenea, România este interesată să susțină procesul de integrate euroatlantică al statelor din regiunea extinsă a Mării Negre, în special pe cel al Republicii Moldova. Țara noastră urmărește o politică de pace, cooperare și bună înțelegere la Marea Neagră. Dincolo de angajamentele sale din cadrul UE și NATO, România a inițiat sau a participat activ la mai multe inițiative politico-militare regionale. Dintre acestea, menționez Organizația pentru Cooperare Economică la Marea Neagră (OCEMN), România fiind cea care a declanșat procesul de reformă și de restructurare a OCEMN prin „Declarația de la București – Către cea de-a 15-a aniversare a OCEMN”, pentru a putea crește vizibilitatea și eficiența Organizației pe scena internațională. Din punct de vedere economic, prioritățile țării noastre în cadrul OCEMN urmăresc dezvoltarea magistratelor maritime în bazinul Mării Negre și construcția autostrăzii inelare a Mării Negre, o rută de transport ce va putea lega coridoarele europene de transport rutier cu regiunea Mării Caspice, Asia Centrală și Orientul Mijlociu. Trebuie menționat și faptul că România este coordonatoarea grupurilor de lucru pentru combaterea criminalității (2013-2015) și pentru protecția mediului (2014-2016) și va prelua președinția organizației în al doilea semestru al anului 2015, având oportunitatea de a-și promova interesele și inițiativele la nivel regional.

În ceea ce privește asigurarea securității regionale în regiunea Mării Negre, România susține cooperarea militară atât între statele riverane, cât și în format extins, cu implicarea NATO și a SUA

în eforturile comune de prevenire și combatere a riscurilor și amenințărilor. În acord cu dezideratele nord-atlantice, țara noastră și-a propus ca obiectiv strategic sprijinirea dezvoltării și consolidării „potențialului operațional al comandamentelor marilor unități, operaționalizarea și generarea/regenerarea forțelor în vederea participării la apărarea teritoriului național în zona de responsabilitate, precum și pentru îndeplinirea angajamentelor asumate față de NATO, UE și partenerii regionali”³⁹. Mecanismele de cooperare militară la Marea Neagră din care România face parte sunt BLACKSEAFOR, SEEBRIG, CSBMs și GUUAM.

Fără îndoială, România este un actor regional important la Marea Neagră, având potențial de a se afirma ca lider regional în ceea ce privește negocierea intereselor comune și cooperarea în format bilateral sau extins. Cu toate acestea, nu poate fi ignorat faptul că, în special în actualul context de securitate din bazinul pontic, „modul și măsura în care România își promovează și își apără interesele în regiunea Mării Negre sunt nemijlocit dependente de puterea sa maritimă”⁴⁰. Din acest punct de vedere, România posedă potențialul diplomatic și ideatic de a deveni un actor de o importanță crucială în regiunea extinsă a Mării Negre, însă nu posedă resursele materiale și financiare de a-și urmări singură interesele în zonă, așa cum poate proceda Turcia sau Federația Rusă. Țara noastră își poate îndeplini potențialul de lider regional doar acționând în cadrul alianțelor și parteneriatelor strategice din care face parte – cu NATO, cu SUA și cu Uniunea Europeană. Acesta este motivul pentru care România promovează intens inițiativele UE și NATO în regiunea Mării Negre, demersurile euroatlantice contribuind, pe lângă asigurarea securității și dezvoltării în regiunea, și la sporirea rolului geostrategic pe care România și-l asumă la Marea Neagră. Reticența Turciei față de inițiativele României în regiunea extinsă a Mării Negre poate fi astfel privită și ca un semnal ce denotă o oarecare îngrijorare a Ankarei față de consolidarea poziției geopolitice și strategice a țării noastre în bazinul Mării Negre.

Prin urmare, este deosebit de important ca România să își stabilească un set de obiective prioritare la Marea Neagră, pe care să fie capabilă să le transpună în politici și acțiuni coerente, planificate pe termen mediu și lung, pentru a-și

putea asigura securitatea și urmări interesele în plan regional. Dincolo de susținerea inițiativelor Uniunii Europene și ale NATO, România trebuie să continue și să aprofundeze implicarea în toate formele și procesele de cooperare regională existentă, pentru a putea asigura stabilitatea pe termen lung în regiunea Mării Negre. Țara noastră este în măsură să înțeleagă la un înalt nivel identitatea proprie a arealului pontic și ar putea, prin acțiuni coerente și concertate, să se manifeste ca un liant al eforturilor comune de cooperare la nivel regional.

Concluzii

Anexarea Crimeii și confruntările armate din estul Crimeii au alterat, în mod radical, echilibrul de putere din regiunea Mării Negre, conducând spre un scenariu de militarizare al bazinului pontic ce ar putea fi o sursă serioasă de îngrijorare pentru actorii internaționali. Astfel, conform ultimelor estimări: „Dacă în Estul Ucrainei gradul de militarizare și înarmare depășește fără nici un efort totalul trupelor și armamentului pe care-l va avea între flancul Estic al Alianței, după măsurile de reasigurare și ridicarea bugetelor statelor din regiune la 2% din PIB, Crimeea s-a transformat într-un adevărat port-avion capabil să proiecteze forța în întreaga Marea Neagră precum și în Mediterana, dezechilibrând fundamental raportul de forțe din regiune”²⁴¹. În acest context, considerăm că este esențial ca celelalte state costiere de la Marea Neagră să consolideze cooperarea, pentru a preveni escaladarea dezechilibrului de securitate existent.

Actualul climat internațional face ca regiunea Mării Negre să prezinte interes geostrategic atât pentru actorii regionali, cât și pentru alți actori internaționali, precum Statele Unite ale Americii sau chiar China (prezența în Marea Neagră a trei nave militare chineze la începutul lunii mai, sub pretextul participării la exerciții navale comune cu Rusia ar putea fi un exemplu în acest sens). Regiunea Mării Negre se află la intersecția a trei complexe regionale de securitate (unul orientat în jurul UE – NATO, al doilea reprezentat de Rusia și statele ex-sovietice și cel de-al treilea cu centrul în Orientul Mijlociu), existând mai multe state care și-au manifestat dorința de a domina zona sau de a o include în sfera lor de influență. Din acest punct de vedere, considerăm că, în prezent, regiunea Mării Negre este multipolară, deoarece „nicio putere nu

poate reclama hegemonia”²⁴² fără a stârni eforturile comune ale celorlalte state pentru a contrabalansa această tendință.

Din pricina intereselor adeseori divergente ale actorilor care își manifestă influența la Marea Neagră, regiunea reprezintă în continuare un spațiu nu numai al cooperării, ci și al competiției, această rivalitate manifestându-se în plan economic, politic/ideologic, precum și, așa cum au demonstrat evenimentele din Ucraina, militar. Relațiile dintre statele din regiunea Mării Negre rămân în continuare complexe și, pe alocuri, tensionate, iar stabilitatea regională se află într-un echilibru precar din cauza ambițiilor militare rusești în Crimeea și Ucraina.

În această rețea complicată a relațiilor de putere, de cooperare și de competiție la Marea Neagră, Uniunea Europeană încearcă, prin multiple inițiative, să construiască o vecinătate estică prosperă și democratică, bazată pe valori europene, pentru a-și putea asigura securitatea la frontiera estică. Deși acțiunile Uniunii Europene în regiunea Mării Negre au avut un oarecare succes în ceea ce privește cooperarea economică la nivel regional, per ansamblu, tensiunile prevalează în regiune, iar Marea Neagră rămâne, în ciuda eforturilor de democratizare, un areal al rivalităților istorice și o zonă a conflictelor recurente. Actualul climat de securitate arată că regiunea Mării Negre se află încă departe de ambiția Uniunii Europene de a construi aici o comunitate a cooperării și securității. Cum vor reconfigura evenimentele din Ucraina și acțiunile Rusiei în regiune planurile UE și NATO pentru securitate regională la frontiera de est rămâne o problemă aflată în dezbatere, fiind încă incert dacă inițiativele recente ale celor două entități de revizuire a politicilor de apărare și securitate vor avea efectul scontat de a asigura securitatea și stabilitatea pe termen lung.

Această lucrare a fost posibilă prin sprijinul financiar oferit prin Programul Operațional Sectorial Dezvoltarea Resurselor Umane 2007-2013, cofinanțat prin Fondul Social European, în cadrul proiectului POSDRU/159/1.5/S/138822, cu titlul „Rețea Transnațională de Management Integrat al Cercetării Doctorale și Postdoctorale Inteligente în Domeniile „Științe Militare”, „Securitate și Informații” și „Ordine Publică și Siguranță Națională” – Program de Formare Continuă a Cercetătorilor de Elită – „SmartSPODAS”.”

NOTE:

- 1 Marius Hanganu, Gigi-Cristinel Uce, *Terorismul naval și implicarea forțelor navale române în combaterea lui*, Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, București, 2012, p. 56.
- 2 Dan Dungaciu, *Geopolitică și securitate la Marea Neagră – opțiunile strategice ale României și Moldovei*, p. 13, <http://leader.viitorul.org/public/507/ro/DanDungaciu06.pdf>, accesat la 30.03.2015.
- 3 *Ibidem*, p. 14.
- 4 Alexandros Petersen, *Black Sea Security: the NATO Imperative*, <http://www.wilsoncenter.org/publication/black-sea-security-the-nato-imperative>, accesat la 23.03.2015.
- 5 *Istanbul Summit Communiqué- Issued by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council*, <http://www.nato.int/docu/pr/2004/p04-096e.htm>, accesat la 23.03.2015.
- 6 *Wales Summit Declaration – Issued by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council in Wales*, http://www.nato.int/cps/ic/natohq/official_texts_112964.htm, accesat la 29.03.2014.
- 7 Alexandru Danilov, *Actualele dileme ale strategiei navale ruse în regiunea Mării Negre*, http://www.historia.ro/exclusiv_web/general/articol/actualele-dileme-ale-strategiei-navale-ruse-n-regiunea-m-rii-negre, accesat la 20.03.2015.
- 8 *Ibidem*.
- 9 Ilie Bădescu, Lucian Dumitrescu, Veronica Dumitrașcu, *Geopolitica noului imperialism*, București, Mica Valahie, 2010, p. 314.
- 10 Alexandru Danilov, *op. cit.*
- 11 Iuliana Enache, *Rusia: Bucureștiul sacrifică stabilitatea regională de dragul SUA*, știre publicată de agenția Mediafax și preluată de site-ul ziare.com, <http://www.ziare.com/international/rusia/rusia-bucurestiul-sacrificastabilitatea-regionala-de-dragul-sua-1357329>, accesat la 19.04.2015.
- 12 Ognyan Minchev, *Interese și strategii fundamentale pentru regiunea Mării Negre în Monitor Strategic*, nr. 3-4/2006, revistă editată de Institutul pentru Studii Politice de Apărare și Istorie Militară, București, 2006, p. 12
- 13 *Ibidem*, p. 18.
- 14 STRATFOR, *As Russia Weakens, Turkey Grows Assertive*, <https://www.stratfor.com/analysis/russia-weakens-turkey-grows-assertive>, accesat la 20.04.2015.
- 15 *Communication from the Commission to the Council and the European Parliament. Black Sea Synergy – a New Regional Cooperation Initiative*, COM (2007) 160 final, Bruxelles, 11.04.2007, p. 2, http://eeas.europa.eu/enp/pdf/pdf/com07_160_en.pdf, accesat la 23.03.2015.
- 16 *Ibidem*, p. 3.
- 17 *Communication from the Commission to the Council and the European Parliament. Report on the First Year of Implementation of the Black Sea Synergy*, COM(2008) 391 final, Bruxelles, 19.06.2008, p. 2, http://eeas.europa.eu/blacksea/doc/com08_391_en.pdf, accesat la 23.03.2015.
- 18 *Ibidem*, p. 7.
- 19 *Joint Staff Working Document. Black Sea Synergy: review of a regional cooperation initiative*, SWD(2015) 6 final, Bruxelles, 20.01.2015, p. 1, http://eeas.europa.eu/blacksea/doc/swd_2015_6_fl_joint_staff_working_paper_en.pdf, accesat la 23.03.2015.
- 20 *Ibidem*, p. 10.
- 21 Traian Ungureanu (raportor), *Raport referitor la o strategie UE pentru Marea Neagră (2010/2087(INI))*, Parlamentul European, Comisia pentru Afaceri Externe, <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+REPORT+A7-2010-0378+0+DOC+XML+V0//RO>, accesat la 23.03.2015.
- 22 *Ibidem*.
- 23 *Brainstorming Event between Bulgarian and Romanian Authorities on Maritime Affairs and Fisheries in the Black Sea, Brussels 14 October 2011, Conclusions of the Meeting*, http://ec.europa.eu/maritimeaffairs/events/2011/10/documents/conclusions_en.pdf, accesat la 30.03.2015
- 24 *Black Sea Basin Joint Operational Programme 2007-2013, Black Sea Cross Border Cooperation, Final Version, November 2007*, p. 5, http://www.fonduri-structurale.ro/Document_Files/transfrontaliera/00000041/3fxy6_Summary%20of%20the%20programme.doc, accesat la 03.05.2015.
- 25 *Black Sea Basin ENI CBC 2014-2020 ,DRAFT 5, November 2014*, p. 10, http://www.blacksea-cbc.net/index.php/eng/content/download/23158/610352/file/BSB%20ENI%20CBC%2020142020_second%20draft%20strategy_Nov%202014.pdf, accesat la 29.03.2015.
- 26 http://ec.europa.eu/maritimeaffairs/policy/sea_basins/black_sea/black-sea-horizon_en.htm, accesat la 03.04.2015.
- 27 Dr. Iulia Monica Oehler-Șincai, *Uniunea Europeană – Parteneriatul estic: comentarii pe marginea celui de-al treilea summit*, Institutul de Economie Mondială, 2013, <http://www.iem.ro/ro/articole-euroinfo/596-uniunea-european-parteneriatul-estic-comentarii-pe-marginea-celui-de-al-treilea-summit>, accesat la 20.04.2015.
- 28 *Ibidem*.
- 29 *Joint Declaration of the Eastern Partnership Summit, Vilnius, 28-29 November 2013, Eastern Partnership: the way ahead*, 17130/13 (OR. en) PRESSE 516, Consiliul Uniunii Europene, Bruxelles, 29 noiembrie 2013, p. 7, <http://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-17130-2013-INIT/en/pdf>, accesat la 30.03.2015.
- 30 *Ibidem*, pp. 4-5.
- 31 *Joint Declaration of the Eastern Partnership Summit (Riga, 21-22 May 2015)*, <http://www.consilium.europa.eu/en/meetings/international-summit/2015/05/21-22/>, accesat la 01.06.2015.
- 32 *Ibidem*.
- 33 Ognyan Minchev, *op.cit.*, p. 12.
- 34 *Ibidem*, p. 13.
- 35 *Joint Consultation Paper – Towards a New European Neighbourhood Policy*, JOIN(2015) 6 final, Bruxelles, 04.03.2015, p. 3, <http://ec.europa.eu/enlargement/neighbourhood/consultation/consultation.pdf>, accesat la 03.04.2015.
- 36 Stanislav Secieru, *Keep the Eyes Wide Open: EU in Moldova*, Policy Brief 26, Centrul Român de Politici Europene, București, februarie 2014, p. 2.
- 37 Sorin Vicol, *Geopolitică și geostrategie în Regiunea Extinsă a Mării Negre*, București, Editura Centrului Tehnic-Editorial al Armatei, 2008, p. 59.
- 38 Gheorghe Calopăreanu, *Implicații de securitate ale extinderii NATO și UE la Marea Neagră*, în Revista *Impact*

Strategic, nr 1(38)/2011, Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, București, 2011, p. 65.

39 Gheorghe Petria, *Activitățile de cooperare militară internațională ale forțelor navale Române*, în *Gândirea Militară Românească*, nr. 1, editată de Statul Major al Armatei Române, București, 2008, p. 95.

40 Marius Hanganu, Cornel Marinescu, Ion Chiorcea, *Interesele României la Dunăre și Marea Neagră*, Editura Universității de Apărare „Carol I”, București, 2007, p. 21.

41 Iulian Chifu, *Pulsul planetei. Portavionul Crimeea: militarizarea Mării Negre și proiecția forței ruse împotriva NATO*, <http://www.evz.ro/pulsul-planetei-portavionul-crimeea-militarizarea-marii-negre-si-proiectia-foartei-ruse-impotriva-nato.html>, accesat la 12.05.2015.

42 Carol Weaver, *The Politics of the Black Sea Region: EU Neighbourhood, Conflict Zone or Future Security Community?*, Ashgate Publishing, UK, October 2013, p. 77.

BIBLIOGRAFIE

Black Sea Basin ENI CBC 2014-2020 ,DRAFT 5, November 2014, http://www.blackseabc.net/index.php/eng/content/download/23158/610352/file/BSB%20ENI%20CBC%2020142020_second%20draft%20strategy_Nov%202014.pdf, accesat la 29.03.2015.

Black Sea Basin Joint Operational Programme 2007-2013, Black Sea Cross Border Cooperation, Final Version, November 2007, http://www.fonduri-structurale.ro/Document_Files/transfrontaliera/00000041/3fxy6_Summary%20of%20the%20programme.doc, accesat la 03.05.2015.

Brainstorming Event between Bulgarian and Romanian Authorities on Maritime Affairs and Fisheries in the Black Sea, Brussels 14 October 2011, Conclusions of the Meeting, disponibil la adresa http://ec.europa.eu/maritimeaffairs/events/2011/10/documents/conclusions_en.pdf, accesat la 30.03.2015.

Communication from the Commission to the Council and the European Parliament. Black Sea Synergy – a New Regional Cooperation Initiative, COM (2007) 160 final, Bruxelles, 11.04.2007, disponibil la adresa http://eeas.europa.eu/enp/pdf/pdf/com07_160_en.pdf, accesat la 23.03.2015.

Communication from the Commission to the Council and the European Parliament. Report on the First Year of Implementation of the Black Sea Synergy, COM(2008) 391 final, Bruxelles, 19.06.2008, disponibil la adresa http://eeas.europa.eu/blacksea/doc/com08_391_en.pdf, accesat la 23.03.2015.

Istanbul Summit Communiqué- Issued by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council, <http://www.nato.int/docu/pr/2004/p04-096e.htm>, accesat la 23.03.2015.

Joint Consultation Paper – Towards a New European Neighbourhood Policy, JOIN(2015) 6 final, Bruxelles, 04.03.2015, <http://ec.europa.eu/enlargement/neighbourhood/consultation/consultation.pdf>, accesat la 03.04.2015.

Joint Declaration of the Eastern Partnership Summit, Vilnius, 28-29 November 2013, Eastern Partnership: the way ahead, 17130/13 (OR. en) PRESSE 516, Consiliul Uniunii Europene, Bruxelles, 29 noiembrie 2013, <http://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-17130-2013-INIT/en/pdf>, accesat la 30.03.2015.

Joint Declaration of the Eastern Partnership Summit (Riga, 21-22 May 2015), <http://www.consilium.europa.eu/en/meetings/international-summit/2015/05/21-22/>, accesat la 01.06.2015.

Joint Staff Working Document. Black Sea Synergy: review of a regional cooperation initiative, SWD(2015) 6 final, Bruxelles, 20.01.2015, http://eeas.europa.eu/blacksea/doc/swd_2015_6_f1_joint_staff_working_paper_en.pdf, accesat la 24.03.2015.

STRATFOR, *As Russia Weakens, Turkey Grows Assertive*, <https://www.stratfor.com/analysis/russia-weakens-turkey-grows-assertive>, accesat la 20.04.2015.

Wales Summit Declaration – Issued by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council in Wales, http://www.nato.int/cps/ic/natohq/official_texts_112964.htm, accesat la 29.03.2015.

Bădescu Ilie, Dumitrescu Lucian, Dumitrașcu Veronica, *Geopolitica noului imperialism*, Mica Valahie, București, 2010.

Calopăreanu Gheorghe, *Implicații de securitate ale extinderii NATO și UE la Marea Neagră în Impact Strategic*, nr 1(38)/2011, Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, București, 2011.

Chifu Iulian, *Pulsul planetei. Portavionul Crimeea: militarizarea Mării Negre și proiecția forței ruse împotriva NATO*, <http://www.evz.ro/pulsul-planetei-portavionul-crimeea-militarizarea-marii-negre-si-proiectia-foartei-ruse-impotriva-nato.html>, accesat la 12.05.2015.

Danilov Alexandru, *Actualele dileme ale strategiei navale ruse în regiunea Mării Negre*, http://www.historia.ro/exclusiv_web/general/articol/actualele-dileme-ale-strategiei-navale-ruse-n-regiunea-m-rii-negre, accesat la 20.03.2015.

Dungaciu Dan, *Geopolitică și securitate la Marea Neagră – opțiunile strategice ale României și Moldovei*, <http://leader.viitorul.org/public/507/ro/DanDungaciu06.pdf>, accesat la 30.03.2015.

Enache Iuliana, *Rusia: Bucureștiul sacrifică stabilitatea regională de dragul SUA*, știre publicată de agenția MEDIAFAX și preluată de site-ul ziare.com, <http://www.ziare.com/international/rusia/rusia-bucurestiul-sacrificata-stabilitatea-regionala-de-dragul-sua-1357329>, accesat la 19.04.2015.

Hanganu Marius, Marinescu Cornel, Chiorcea Ion *Interesele României la Dunăre și Marea Neagră*, Editura Universității de Apărare „Carol I”, București, 2007.

Hanganu Marius, Uce Gigi-Cristinel, *Terorismul naval și implicarea forțelor navale române în combaterea lui*, Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, București, 2012.

Minchev Ognyan, *Interese și strategii fundamentale pentru regiunea Mării Negre în Monitor Strategic*, nr. 3-4/2006, revistă editată de Institutul pentru Studii Politice de Apărare și Istorie Militară, București, 2006.

Dr. Oehler-Șincai Iulia Monica, *Uniunea Europeană – Parteneriatul estic: comentarii pe*

marginea celui de-al treilea summit, Institutul de Economie Mondială, 2013, <http://www.iem.ro/ro/articole-euroinfo/596-uniunea-european-parteneriatul-estic-comentarii-pe-marginea-celui-de-al-treilea-summit>, accesat la 20.04.2015.

Petersen Alexandros, *Black Sea Security: the NATO Imperative*, <http://www.wilsoncenter.org/publication/black-sea-security-the-nato-imperative>, accesat la 23.03.2015.

Petria Gheorghe, *Activitățile de cooperare militară internațională ale forțelor navale Române*, în Revista *Gândirea Militară Românească*, nr.1, Editată de Statul Major al Armatei Române, București, 2008.

Secieru Stanislav, *Keep the Eyes Wide Open: EU in Moldova*, Policy Brief 26, Centrul Român de Politici Europene, București, februarie 2014.

Ungureanu Traian (raportor), *Raport referitor la o strategie UE pentru Marea Neagră (2010/2087(INI))*, Parlamentul European, Comisia pentru Afaceri Externe, <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+REPORT+A7-2010-0378+0+DOC+XML+V0//RO>, accesat la 23.03.2015.

Vicol Sorin, *Geopolitică și geostrategie în Regiunea Extinsă a Mării Negre*, Editura Centrului Tehnic-Editorial al Armatei, București, 2008.

Weaver Carol, *The Politics of the Black Sea Region: EU Neighbourhood, Conflict Zone or Future Security Community?*, Ashgate Publishing, UK, october 2013.